

SZEMLE

STÉPHANE PERRÉON

VAUBAN, L'ARPENTEUR DU PRÉ CARRÉ

(Ellipse, Paris, 2017. 524 o. ISBN: 9782340-017481)

Anne Blanchard múlt század végén megjelent, ma már klasszikusnak számító Vauban-biográfiája, a 2007-es Vauban halálának 300. évfordulója alkalmából megjelent számos jelentős forráskiadás és a nagy francia hadmérnöknek szentelt tudományos és népszerűsítő mű után felmerül a kérdés, hogy lehet-e újat mondani e témában. Stéphane Perréon az új Vauban-életrajza megírásakor valószínűleg többször is feltette magának e kérdést és talán éppen e nem kis kihívásnak köszönhetően a közelmúltban megjelent munkájában saját kutatásait ügyesen ötvözve az elmúlt évtizedek eredményeivel. Valóban eredeti új munkával sikerült megörvendeztetni a kérdés iránt érdeklődő olvasókat.

A mű első része hagyományos életrajzi jellegű, amely akár önállóan is megállná a helyét. Ugyanakkor a szerző egy triptichonba illesztette Vauban pályafutását, amelyet a híres hadmérnök munkásságának hatástörténetével és az általa létrehozott óriási épített kulturális örökség számbavételével emelt egy szintre.

Stéphane Perréon nagy hangsúlyt fektet munkájában arra, hogy az olvasó számára is érhetővé tegye a XVII. századi nyugat-európai erődítéstechnika és ostromlástan, valamint a védelem rendkívül bonyolult részleteit. A kora újkori olaszbástyás várépítészet Vauban idején érte el fénykorát, és ebben a neves francia hadmérnöknek kétségtelenül oroszlánrésze volt. A szerző a klasszikusnak számító hadügyi forradalom elméletét segítségül hívja viszonylag egyszerű és könnyen érthető magyarázataiban. Rendkívül szuggesztíven jeleníti meg a XVII. századi hadmérnökök képzési és szolgálati problémáit. A műszaki alakulatok kialakulásának kezdeti nehézségei meghatározták Vauban pályafutását. Ugyanakkor az 1650-es évek ostromaiban első jelentős tapasztalatait szerző, a problémáival gyakran magára maradó fiatal hadmérnök számára igen nagy szabadságot és önállóságot jelentett az ekkor még szervezetlen hadmérnöki kar. Vauban esetében elmondható, hogy az igazi hadi iskolát a harcmezőn, pontosabban az erődostromok terén járta ki. Nyolc évet töltött a spanyol–francia háborúban Condé herceg szolgálatában, melynek köszönhetően a kamaszfiú újoncból ezalatt tapasztalt hadmérnök vált. Számos sebet szerzett az első hadjáratokban, amelyek nemcsak a bátorságát bizonyították, hanem a kedvező hadiszerecsényét is, amely nem hagyta el pályája során. A hadmérnökök sorában különösen szerencsésnek számított, hiszen ostromok idején ők a legkiszolgáltatottabb helyeken teljesítettek szolgálatot, és igen magas haladósági arányuk miatt, csak kevesen érték meg az idős kort.

Az életrajzírási műfajának egyik fontos elemét képezi a vizsgált személy portréja és jellemrajza. Stéphane Perréon két hitelesnek tartott portré és különféle leírás – köztük a híres Saint-Simon herceg emlékiratában található Vauban-jellemzés –, valamint történeti antropológiai megfigyelések és újabb orvostudományi kutatások segítségével ábrázolja Vauban marsallt, az embert. Így próbálja bizonyítani, hogy a Vauban arcán található

fekete folt sokkal inkább anyajegy lehetett, mint a marsall későbbi katonai szolgálati dosz-sziéjában található muskétagyolító okozta sebesülés emléke.

A források adatai mellett a szerző számos feltételezés és következtetés segítségével igyekszik rekonstruálni a neves francia hadvezér életrajzát. A francia hadilevéltári (Service Historique de la Défense) források természetesen Vauban különféle háborúkban játszott szerepének ábrázolásához nyújtanak elsőrangú információkat. Ugyanakkor az előléptetések és kitüntetések dokumentációja a neves katonatiszt anyagi és társadalmi helyzetének változásaira is igen hasznos útmutatóul szolgál.

Vauban pályájának egyik fontos fordulópontja volt Lille város elfoglalása 1667-ben. Az úgynevezett devolúciós háborúban a Francia Királyság elragadja a spanyoloktól a legfontosabb stratégiai jelentőségű flandriai erődítményeket, s ezáltal jelentős mértékben kitolja észak felé a francia határokat. Az e természeti határoktól viszonylag kevésbé védett területsáv – franciául *pré carré* – megerősítése válik Vauban tevékenységének központi feladatává. A híres hadmérnök egyik első, legékesebb remekműve a frissen elfoglalt 50 000 fős Lille városát védő citadella megépítése volt. A munka nemcsak katonai pályája emelkedését hozta magával, hanem politikai kapcsolatrendszerét is alaposan átrendezte. A korábban Colbert pénzügyminiszter köreiből álló fiatal katonatiszt ettől kezdve a Michel Le Tellier és fia, Louvois márkai hadügyminiszterek klánjának vonzáskörébe került, ami a Francia Királyság újonnan szerzett területeinek igazgatásáért és azok megerősítéséért volt felelős. A kettős politikai támogatásnak köszönhetően a tehetséges fiatal hadmérnök pályája meredeken emelkedni kezdett. Ugyanakkor a szerény vidéki nemesifjú felemelkedése egyáltalán nem volt mindenki ínyére. Sikeres pályája során óhatatlanul összeütközésbe került több neves korabeli hatalmassággal. Stéphane Perréon kutatásai nyomán megismerhetjük például a Vauban és Dumas regényhőse, d'Artagnan lovag közötti konfliktus részleteit is. Az egykori királyi testőr élete alkonyán elnyerte Lille város katonai parancsnoki kinevezését és ezt követően folyamatosan bírálta Vauban munkálatait. Az elmérgesedett viszony végül d'Artagnan távozásával enyhült, aki egyébként sokkal otthonosabban mozgott a csatatéren, mint a katonai igazgatás bonyolult hierarchiájában. Néhány év múlva, 1673-ban a Vauban által irányított Maastricht ostrománál hősi halált halt, majd nem sokkal később regényes életével bevonult a világirodalomba.

A szerző több évtizedes történelemtanítási gyakorlatát ügyesen kamatoztatta a kötet felépítése és a szövegalkotás során. A mű logikus szerkezetű és jól követhető periódusok alapján mutatja be a neves francia hadmérnök életét. Stéphane Perréon szerint az 1670-es évtized időszakában Vauban életében meghatározó jelentőségűnek bizonyult. Számára az igazi megmérettetés az 1672-ben induló új fegyveres konfliktus, a holland háború (1672–1678) kitörésével indult. A háborúra régóta készülő francia király már évekkal korábban jelentős reformokat hajtott végre hadseregében, melyeknek köszönhetően viszonylag gyorsan sikerült az akkori világ legerősebb hadseregét felállítania. A Vauban legfontosabb támogatójának számító Louvois hadügyminiszter irányítása alatt készült mérnöki pontosságú háborús tervek híven követő francia hadigépezet egy valószínűségi villámháborúval csapott le északi szomszédjára. A holland erődök egymás után kapituláltak és Vauban szinte az összes jelentős ostromnál részt vett. A már említett maastricht-i ostrom sikeres lebonyolítása egyik fő művének tekinthető. Itt szerzett tapasztalatainak köszönhetően fejlesztette tovább erődítéstechnikai rendszerét és azt a nevéhez fűződő észak-franciaországi komplex határvédelmi rendszert (*pré carré*), amelynek kiterjesztésével sike-

rült a Francia Királyságot egy bevehetetlen erődökből álló vasfüggönnyel (*ceinture de fer*) körbevenni. A kötet fontos erénye, hogy kiválóan mutatja be a francia diplomácia és hadvezetés eredményesen összehangolt tevékenységét, amellyel sikerült bekebelezni békés vagy korlátozott katonai eszközökkel az északi és keleti határvidék legfontosabb erődítményeit. Ide sorolható például Strasbourg 1681-es vagy Luxemburg 1684-es bevétel, melyek során, illetve az azokat követő átépítési munkálatokból Vauban szintén országrészt vállalt.

A kötet kiválóan bemutatja azt a gigantikus munkát, amelyet a legkeresztényibb uralkodó erődítményeire felügyelő főbiztos, a „király földönfutójaként” évente több ezer kilométert megtéve, emberfeletti erőfeszítéssel végzett az ország különböző pontjain. A viszonylag könnyű terepet jelentő észak-franciaországi vagy flandriai síkvidék után a jóval bonyolultabb földrajzi fekvésű Elzász vagy Szabad Grófság folyó menti és hegyi támaszpontjainak kiépítése került sorra, majd az Alpok és Pireneusok stratégiai pontjait sikerült bámulatos módon megerősítenie. Az Atlanti-óceáni és Földközi-tengeri partvidék védelmi vonalának megerősítése során kiválóan sikerült alkalmaznia tapasztalatait, melyeket a holland háború során a vízügyi védelmi rendszerek tanulmányozásával szerzett.

A következő nagy háború, az Augsburgi Liga háborúja, más néven a pfalzi örökösödési háború (1688–1697) során a Francia Királyság Európa szinte valamennyi jelentős hatalmával fegyveres konfliktusba került. A magyar olvasó számára igen fontos jelzésnek számít, hogy a szerző több ízben felhívta a figyelmet a magyarországi török háborúk jelentőségére, melyeknek köszönhetően a francia hadvezetés viszonylag sikeresen tudott e hatalmas koalícióval szemben fellépni. Vauban életében ez az időszak kevésbé szerencsésnek tekinthető, hiszen kritikus politikai nézetei és betegsége miatt jóideig nélkülözték szolgálatait. A háború második szakaszában ismét aktív katonai szerepet játszott, melynek köszönhetően eljutott pályafutása csúcsára. Utolsó éveiben elnyerte a marsallbotot, és 1707-ben bekövetkezett haláláig megfeszített munkával alkotta meg utolsó fő műveit, amelyek a francia állam radikális megreformálását tüzték ki célul.

A klasszikus értelemben vett életrajz utáni második részben Vauban életművének részletes értékelését olvashatjuk. Az első fejezetben a szerző arra a kérdésre keresi a választ, hogy miben rejlett Vauban munkásságának az eredetisége. Megismerhetjük az általa kidolgozott védelmi és ostromlástani elméletek lényegét, de Stéphane Perréon nem kis jelentőséget tulajdonít Vauban emberi tulajdonságainak. Ezek után a kötet Vauban személyiségének és munkásságának emlékezetét taglalja a XVIII. századtól egészen napjainkig. Itt figyelemmel kísérhetjük a francia történelem különféle korszakainak, kríziseinek és fénykorainak változó Vauban-képét.

A kötet harmadik részében a szerző a Vauban által hátrahagyott épített kulturális örökséget veszi górcső alá. Az UNESCO által világörökségnek nyilvánított tucatnyi erődítmény mellett a szerző felhívja a figyelmet a mára teljesen elfelejtett, elhanyagolt és veszélyeztetett állapotú építményekre is. Ezt követően nagy szakértelemmel mutatja be olvasójának a Vauban-féle erődítmények három fő kategóriáját: a tengerparton, a hegyvidéken és a síkságon épült védelmi rendszereket. Mindhárom típust konkrét példákon keresztül ábrázolja.

A könyv tartalmának méltatása után érdemes néhány szót szólni annak igényes kivitelű illusztrációiról. A szövegben gyakran találunk a hadműveleteket és a stratégiai fontosságú támaszpontokat bemutató pontos térképeket. A kötet végén részletes bibliográfia,

a laikusok számára nélkülözhetetlen szakszómagyarázat és névmutató található. A téma iránt behatóbban érdeklődő olvasó természetesen jobban örült volna, ha a szerző lábjegyzetekkel és névmutatóval is ellátta volna a szöveget. Ez különösen azért zavaró, mivel a szövegben gyakran olvashatunk jól kiválasztott, találó idézeteket, amelyek eredetére vonatkozólag sajnos semmilyen utalást nem találunk a források között. Itt nyilvánvalóan a *Biographies et mythes historiques* (Életrajzok és történelmi mítoszok) című könyvsorozat népszerűsítő jellege és terjedelmi korlátai szabták meg a szerző lehetőségeit.

Tóth Ferenc

FERENC TÓTH

JOURNAL DES CAMPAGNES DU DUC CHARLES V DE LORRAINE

([Lotaringiai V. Károly herceg hadjáratainak naplója.] Honoré Champion, Paris, 2017. 620 o.
ISBN: 9782745346476)

Tóth Ferenc újabb forráskutatásainak középpontjában a magyarországi visszafoglaló háborúk első szakaszának (1683–1699) egyik legmeghatározóbb császári hadvezére, Lotaringiai V. Károly herceg hadinaplójának közlése áll. Tóth Ferenc Lotaringiai Károly személyéhez kapcsolódó kutatásai már jelentős múltra tekintenek vissza: egyik legfontosabb korábbi állomása a herceg politikai testamentumának tartott *Testament politique de Charles duc de Lorraine et de Bar* kritikai elemzése és összefoglalása volt.¹

Lotaringiai Károly bécsi hadinaplói nem ismeretlenek a hazai hadtörténetírás számára. Buda felszabadításának 300. évfordulója alkalmából Mollay Károly egyetemi tanár és nyelvtörténész ültette át magyar nyelvre Lotaringiai Károly hadinaplójának a budai ostromra vonatkozó részleteit.² Később Szita László pécsi levéltáros 1987-ben jelentetett meg hosszabb részleteket a herceg naplójából az 1686–1687. évi magyarországi történésekre vonatkozóan.³ A Szita-féle közléshez fontos kritikai észrevétel, hogy a forrásfordítás közreadója (tévesen) a bécsi Österreichisches Staatsarchiv (Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Hausarchiv, Lothringisches Hausarchiv) két különböző kartonjában fennmaradt naplóvariánsra egyaránt hivatkozik forrásként.⁴

¹ Ferenc Tóth: Réflexions sur la politique et la diplomatie d'un prince éclairé avant les Lumières. Le Testament politique de Charles V, duc de Lorraine. *Revue d'histoire diplomatique*, 129. (2015) 3. sz. 225–243. o.; Ferenc Tóth: Une source méconnue de l'histoire des Habsbourg. Le Testament politique de Charles V, duc de Lorraine. In: Innsbruck 1765. Prunkvolle Hochzeit, fröhliche Feste, tragischer Ausklang / Noces fastueuses, fêtes joyeuses, fin tragique / Magnificent Wedding, Joyous Feasts, Dramatic End. Hg.: Renate Zedlinger. Bochum, 2015. 71–84. o.; Tóth Ferenc: Egy felvilágosult uralkodó gondolatai a felvilágosodás előtt. Lotaringiai Károly herceg Politikai testamentuma, a magyar történelem elfelejtett írása. *Történelmi Szemle*, 58. (2016) 3. sz. 409–427. o.

² Mollay Károly forrásként egy, 1926-ban a bécsi Kriegsarchivból a budapesti Hadtörténeti Levéltárba került, 240 számozott lap és 66 számozatlan fölió terjedelmű iratanyagot tartalmazó „papírkódexet” jelölt meg. Lotharingiai Károly hadinaplója Buda visszafoglalásáról. 1686. A szöveget sajtó alá rendezte, ford., a jegyzeteket és a mutatókat készítette: *Mollay Károly*. Budapest, 1986.

³ Részletek Lotharingiai Károly fővezér naplójából 1686–1687. Ford. Szita László. In: Budától–Belgrádig. Válogatott dokumentumrészletek az 1686–1688. évi törökellenes hadjáratok történetéhez. Szerk. Szita László. Pécs, 1987. 75–144. o.

⁴ Uo. 141. o.